
Jadranka Cergol

Izbira jezika pri avtorjih mlajše generacije Slovencev v Italiji

objavljeno v:

Jerca Vogel (ur.): *Slovenščina – diskurzi, zvrsti in jeziki med identiteto in funkcijo.*

Obdobja 39. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2020.

<https://centerslo.si/simpozij-obdobja/zborniki/obdobja-39/>

© Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2020.

IZBIRA JEZIKA PRI AVTORJIH MLAJŠE GENERACIJE SLOVENCEV V ITALIJI

Jadranka Cergol

Fakulteta za humanistične študije, Koper
jadranka.cergol@fhs.upr.si

DOI:10.4312/Obdobja.39.331-336

V prispevku so predstavljeni literarni ustvarjalci mlajše generacije Slovencev v Italiji in izbira njihovega jezikovnega koda pri pisanju literarnih del ter odnos, ki ga izražajo do jezika kot vrednote. Tudi med Slovenci v Italiji se podobno kot pri sosedih v Avstriji namreč pojavlja težnja, da se nekateri izmenično odločajo za pisanje v slovenščini in/ali jeziku večinskega naroda, čeprav je pri najmlajših avtorjih opazna zaustavitev, če že ne nazadovanje tega pojava. Ob vprašanju jezika pa izstopa še ena od tipoloških zaznamovanosti slovenske književnosti v Italiji, to je prostorska zaznamovanost, ki se kaže kot prevladujoča motivika najmlajše generacije.

slovenski jezik, italijanski jezik, identiteta, mlajša generacija, Slovenci v Italiji

The author presents writers of the younger generation of Slovenes in Italy and their choice of language code when writing literary works and the attitude they express towards the value of language. Among Slovenes in Italy, as well as among their neighbours in Austria, there is a tendency for some to alternately choose to write in Slovene and/or in the language of the majority, although the youngest authors notice a halt to, if not the retreat of this phenomenon. As well as the issue of language, another feature stands out in Slovene literature in Italy: i.e., the spatial markedness, which is a predominant motif of the youngest generation.

Slovene language, Italian language, identity, younger generation, Slovenes in Italy

1 Uvod

V zadnjem desetletju lahko opazimo rastoče zanimanje za večplastnost jezikov, identitet in kultur v posameznih literarnih sistemih. Zdi se, da pojem enonacionalnega in enojezičnega sistema že tone v pozabo, širi pa se razumevanje in raziskovanje takih jezikovnih in kulturnih okolij, v katerih je večjezičnost prej pravilo kot izjema.

Naše zanimanje bo usmerjeno v analizo proze, poezije in drame, ki so nastale izpod peresa najmlajše generacije Slovencev v Italiji. Iz pregleda objavljenih del v knjižni obliki je opaziti večji časovni razpon med nekaterimi avtorji: tako iz pesniške antologije *Rod Lepe Vide* (Bandelj 2009), ki analizira pesniško produkcijo Slovencev v Italiji, kot iz znanstvene monografije *Narodna identiteta v sodobnem slovenskem romanu v Italiji* (Smotlak 2016), ki se osredotoča na analizo romana, in tudi iz seznama književnih del, ki so bila vključena v seznam za nagrado vstajenje

(Mladika 2020), je razvidno, da ima vsaka generacija pišočih Slovencev v Italiji kar nekaj predstavnikov. Iz vseh treh pregledov pa zeva praznina med letoma 1969 in 1977, kajti v tem skoraj desetletnem obdobju se ni rodil noben pisec, ki bi v knjižni obliki izdal svoje delo. Anagrafski datum rojstva sicer še ne zaznamuje pripadnosti neki literarni struji, vseeno pa smo želeli podrobneje analizirati dela predstavnikov najmlajše generacije in razumeti, kako se pri njih kaže izbira jezika in kakšni so premiki pri pojmovanju jezika in identitete v primerjavi s predstavniki srednje in starejše generacije. Razveseljivo je namreč dejstvo, da je vsaj 11 avtorjev in avtoric, rojenih po letu 1977, prišlo do knjižne objave svojih del v prozni, pesniški ali dramski obliki, tako da lahko trdimo, da smo priča zanimivemu preporodu literarne ustvarjalnosti med mladimi Slovenci v Italiji.

2 Metodologija

Pri izbiri avtorjev, vključenih v raziskavo, smo upoštevali predvsem njihov rojstni kraj, njihovo trenutno bivališče in njihovo prisotnost v javnem življenju Slovencev v Italiji ter seveda njihovo javno opredelitev narodne pripadnosti. Nekateri od izbranih avtorjev so si sicer za svoj novi dom izbrali kraj v Sloveniji, večinoma v bližini meje z Italijo, se pa redno oglašajo v medijih Slovencev v Italiji ali so aktivni člani slovenske skupnosti v tržaški ali goriški pokrajini.

Avtorji, ki smo jih v skladu s temi kriteriji upoštevali, so: Andrej Carli (1977) s pesniško zbirko *Srčni napadi v rumenih globinah* (2006); David Bandelj (1978) s pesniškimi zbirkami *Klic iz nadzemlja* (2000), *Razprti svetovi* (2006) in *Odhod* (2012); Matjaž Klemše (1978) z romanom *V zakrpanih gozdarjih* (2009); Vinko Bandelj (1978) z romanom *Grad in čas* (2016) in pesniško zbirko *Nebo je prazno* (2018); Igor Gherdol (1979) z 20 knjižnimi izdajami, predvsem v obliki pesniških zbirk in romanov, a tudi pravljic in hibridnih literarnih poskusov, napisanih pretežno v italijanskem jeziku, in slovensko pisanima pesniškima zbirkama *Plamen gori v srcih* (2008) in *Lunin mrk* (2010); Primož Sturman (1980) z zbirko kratkih zgodb *Gorica je naša* (2018); Igor Pison (1982) z zbirkama kratkih zgodb *Squarci* (2011) in *Zasilni izhodi* (2013) ter z dramama *Saj razumete* (2012) in *Drugibutalci* (2018); Erik Sancin (1982) z romanoma *Nekje sredi vročine* (2003) in *Dvigalo* (2018), ki je istega leta izšel tudi v italijanskem prevodu *L'ascensore*; Anja Zobin (1984) s kriminalkama v italijanščini *Il cimitero delle streghe* (2017) in *Il cimitero delle streghe – VIXI* (2018). Ob že naštetih avtorjih omenimo še Jasno Tuta (1980), ki pa ni še napisala čisto literarnega dela, je pa v zadnjih letih izdala potopisni knjigi *Moj svet sredi oceana* (2015) in *Vse barve Polinezije* (2018), ki ju je prevedla tudi v angleščino, ter Barbaro Ano Fužir Schart (1984), sicer rojeno Štajerko, ki se je preselila v Trst in tam objavila priročnik *Kam pa danes? Krasna potepanja z malčki* (2020), še prej pa *Reci življenju JA. Pogovori z energijsko terapevtko Andrejo Novak* (2015). Naj ob tem pojasnimo, da je bilo v zadnjih desetletjih objavljenih še veliko drugih leposlovnih del Slovencev v Italiji, ki pa za našo analizo niso relevantna, saj so jih izdali avtorji starejše (rojeni pred letom 1950) ali srednje (rojeni med letoma 1950 in 1969) generacije, zato jih bomo uporabili samo za primerjavo z najmlajšo generacijo (rojeni po letu 1977),

s katero bomo razbrali premike pri analizi odnosa do jezika ter pri njihovi opredelitvi prostorske zaznamovanosti.

Iz analize teh del je razbrati predvsem veliko raznolikost žanrskih izbir: na seznamu naletimo namreč tako na pesniške zbirke in romane kot tudi na zbirke kratke proze in drame, nekaj je tudi hibridnih oblik literarnega ustvarjanja; med žanri pa smo našli poezijo, prozo, dokumentarno in potopisno obliko pisanja ter kriminalke. Delno raznolikost je opaziti tudi pri izbiri jezika, pri čemer pri večini avtorjev prevladuje slovenski knjižni jezik (Carli, D. Bandelj, Klemše, V. Bandelj, Sturman, Sancin, Tuta, Fužir Schart), pri dveh je opazna raba obeh jezikov, čeprav v dveh ločenih situacijah (Pison in Gherdol), ena avtorica pa je za svoja kriminalna romana do sedaj izbrala samo italijanščino (Zobin). Tudi ko gre za izbiro dveh jezikovnih kodov, se ta ne mešata, avtorji se torej v posameznih delih odločajo samo za enega. Pri vseh avtorjih pa močno izstopa njihova prostorska zaznamovanost.

3 Izbira jezikovnega koda

Če predstavlja pojav večjezičnosti in medkulturnosti vrednoto znotraj meja nacionalne države, ker ruši koncept monolitnega enojezičnega in enonarodnega literarnega sistema, je treba ta pojav drugače obravnavati in vrednotiti izven meja nacionalne države, kjer je obstoj in razvoj slovenskega jezika še posebej izpostavljen drugačnim silnicam in uokvirjen v nekoliko različnih sociolingvistični kontekst sobivanja vsaj dveh, če ne več kultur in jezikov. Stanje jezika je primerljivo kvečjemu s situacijo Slovencev v Avstriji, kjer pa zadnje raziskave kažejo na zelo velike premike pri obravnavi tamkajšnjega literarnega sistema. Na Koroškem namreč vse več slovenskih pisateljev in pesnikov izbira nemščino, a obenem vse več slovenskih avtorjev iz Slovenije sooblikuje tamkajšnjo literarno sceno; nekateri nemško govoreči ustvarjalci vpeljujejo teme, ki so vezane na slovensko narodno skupnost; »neslovenski« (predvsem avstrijski) avtorji objavljajo pri dvojezičnih založbah v Celovcu, na drugi strani pa »nemške« založbe izdajajo tudi slovensko literaturo (Köstler, *Leben* 2017: 153). Vse to kaže že na zelo razslojeno in raznoliko situacijo, v kateri »imamo opravka z odprtim, nadregionalnim, s transnacionalnim in tudi z virtualnim literarnim prostorom« (prav tam: 154).

Take razslojenosti pri Slovencih v Italiji sicer še ni mogoče zaznati: res je, da slovenske založbe v Italiji objavljajo tudi nekatere, sicer redke knjige italijansko govorečih avtorjev, italijanske založbe pa še niso izdale nobene knjige v slovenščini. Med 11 naštetimi avtorji samo ena Slovenka iz Slovenije sooblikuje literarni prostor Slovencev v Italiji, še vedno pa večina slovensko govorečih ustvarjalcev piše v materinem jeziku.

Medtem ko je bila v povojnih desetletjih izbira jezika pri Slovencih v Italiji ideološko pogojena in je izhajala iz jasne narodne pripadnosti, je prišlo v devetdesetih letih prejšnjega stoletja do sprememb pri percepciji in reprezentaciji večjezičnosti, »intelektualci so ovrednotili multikulturnost in ji prisodili zmožnost globljega poznavanja prostorske pojavnosti. [...] Poudarjanje pozitivne večjezičnosti v javnem diskurzu je spodbudilo nekatere ustvarjalce, da so začeli pisati v italijanskem in

slovenskem jeziku.« (Purič 2018: 5) Že pri nekaterih avtorjih starejše (npr. Ivan Tavčar), predvsem pa srednje generacije Slovencev v Italiji je bilo mogoče opaziti znaten premik v smeri izbire obeh jezikovnih kodov pri pisanju (tako npr. pri Dušanu Jelinčiču, Tatjani Rojc, Eleni Cerkvenci, Mihi Obidu, Vesni Primožič in Liliani Visintin) ali pa v smeri izbire izključno italijanskega knjižnega jezika (npr. Claudia Voncina in Nelida Ukmar) (Bandelj 2009), tako da se je ta premik začel že prej, pri mlajši generaciji je iz golih številke kvečjemu opaziti zaustavitev ali nazadovanje tega pojava, saj se še vedno velika večina avtorjev odloča za pisanje v slovenskem knjižnem jeziku, nekateri uporabljajo oba jezika, samo v enem primeru pa je prisotna samo italijanščina. Izbira jezika se pri vseh omenjenih avtorjih zdi pravzaprav naravna: ne gre več za ideološko ali politično izbiro, temveč za izbiro jezika, ki je posamezniku bližji. Jezik ni več vrednota, temveč orodje, s katerim razpolagajo:

Priznati moram, da nimam še razčiščenega mnenja o svojem odnosu do pisanja v italijanščini ali slovenščini. Oba jezika sta zame orodje, s katerim lahko svoje ideje prelijem v vsakomur razumljivo zgodbo. Ne mislim pa, da bi z rabo jezika zanikal ali potrdil svojo narodno pripadnost. V svojih nastopih sem večkrat poudaril, da je pravzaprav zgodba, ki določa jezik. Če bom pisal nekaj o Trstu, se tekst rodi v slovenščini. V italijanščini zveni moj opis Trsta zlagan in patetičen. Z leti sem opazil, da se dramski teksti razvijejo hitreje v slovenščini, zadnje čase celo v nemščini. Fantastične in nadrealistične zgodbe pa se prilegajo italijanski sintaksi in besedam. Vprašanje abstrakcije jezika v družbi, ki komunicira v glavnem preko vizualnega, ustvarja še večji izziv avtorjem, da se poslužijo kateregakoli jezika in se dotaknejo zamolčanih (torej nevidnih) globin človeka. (Pison 2018: 10)

4 Odnos do jezika kot vrednote

Že Smotlak (2016: 219) v raziskavi o narodni identiteti v sodobnem slovenskem romanu v Italiji ugotavlja, da avtorji mlajše generacije »o slovenskem jeziku in njegovi narodnoidentifikacijski vlogi ne razmišljajo več.« Večjezičnost sprejemajo kot dejstvo, tako kot sprejemajo kot dejstvo, da v Trstu živijo nekateri, ki govorijo slovensko, drugi italijansko, spet tretji pa druge jezike. V kratki zgodbi Primoža Sturmana *Anna in jaz* protagonistka kratko malo sporoči: »Jaz sem Slovenka, Anna pa je Italijanka« in s tem se vprašanje jezika tudi zaključi. Občasno je v nekaterih odlomkih opaziti rabo narečnih ali tujih izrazov, ki služijo temu, da bi besedilo zvenelo sočno in pristno, kot npr. v Sturmanovi zgodbi *Igra z ognjem*, ko opisuje govornice v tržaškem mestnem središču, »ko marsikomu v vinskem opoju uide tisto, kar mu čez dan v javnosti ne sme. *Maledeta quella barca ... Preklemana barka ...*« (Sturman 2018: 30). Podobno velja za protagonista Sancinovega romana *Nekje sredi vročine*, ki se v poletnih mesecih potepa po evropskih prestolnicah in pravi: »‘Guten Tag’, sem rekel in se jim nasmehnil. ‘Ich Luca.’ ‘Jaz sem Jürgenov prijatelj iz Italije,’ sem rekel po angleško [...] eden od para punkerjev, ki je sedel na pločniku nedaleč stran, je nekaj rekel po nemško, vendar ga nisem razumel. Pravzaprav sem ga po italijansko poslal v božjo mater in se opotekel nazaj.« (Sancin 2003: 47–48) Glavni evropski jeziki vstopajo v pripovedovanje zgodbe, kakor vstopajo v našem vsakdanjem govoru: »Zakaj vztrajam v svoji trmi in živim dalje brez tableta?«

»Je res cool!« (Pison 2013: 11). Del našega vsakdana so tudi že angleške pesmi, kot priča Vinko Bandelj: »in potem se dihanje umiri, / vdih štiri korake izdih, / vdih štiri korake izdih, / v ritmu Unforgiven / *what I've felt* / vdih štiri korake izdih, / *what I've known* / vdih štiri korake izdih, / hop čez korenino / *never shined through in what I've shown* / vdih štiri korake izdih, / *never free* / vdih štiri korake izdih, / pazi na kamen / *never mind* / vdih štiri korake izdih, / *so I doubt thee unforgiven* / vdih štiri korake izdih«. (Bandelj 2018: 35)

Videti je torej, da so obravnavani pisci zakoreninjeni v svoj materni jezik, da pa jim raba drugih jezikov ne povzroča dileme, saj jim poznavanje več jezikov in kultur predstavlja prej prednost kot težavo, tako da lahko prosto prehajajo iz enega jezika v drugega, pri tem pa ohranjajo slovenščino kot osrednji jezikovni sporazumevalni kod. Na podlagi naštetih primerov in v opisani situaciji bi lahko na neki način zanikali trditev Borisa A. Novaka (2005: 235), ki pravi, da »bogastvo obvladanja dveh jezikov, dveh svetov, pomeni namreč v isti sapi tudi bolečo razcepljenost«, saj v naštetih odlomkih, pa tudi pri branju vseh ostalih del, ni več začutiti te razcepljenosti, avtorji ne pojmujejo svoje dvojezičnosti kot problematično, prej kot prednost, pri čemer pa se zelo dobro zavedajo, katere so njihove korenine in kateri je njihov prevladujoči jezik, tj. slovenski, v katerega pa mirno vstopajo izrazi iz drugih tujih jezikov.

5 Prostorska zaznamovanost

Izmed vseh do sedaj predlaganih tipoloških razsežnosti, ki zaznamujejo književnost Slovencev v Italiji, se zdi, da je pri avtorjih starejše in srednje generacije prevladovala predvsem etnična in jezikovna zaznamovanost (Košuta 2008; Cergol 2014), pri avtorjih mlajše generacije pa začinja prodirati prostorska zaznamovanost. Po eni strani so naštetja dela trdno zasidrana v svoj prostor, spet po drugi pa so popolnoma aprostorska in celo atemporalna, npr. Bandljev roman *Grad in čas*. Nekateri avtorji zelo vztrajno ubesedujejo svoj položaj obmejnega ustvarjalca; pogled na mejo in življenje ob meji zaznamuje predvsem kratke zgodbe Primoža Sturmana, pa tudi marsikatero pesem Davida Bandlja: »prešvercal sem celo to pesem / pha / sli ni meja / za omejene / no / potem omejujte omejene in ne mene / MEJO vidim in / se ji sMEJEM.« (Bandelj 2000: 12) Prostorska zaznamovanost je bila globoko zakoreninjena pri vseh generacijah ustvarjalcev v Italiji, »bivajo in ta prostor preveva njihovo poezijo po dolgem in počez, jo odpira in zapira in v vsakem izmed njih ustvarja novo prostorsko recepcijo ali zaznamuje posvečenost njihovih korenin, najsi bodo ukleščene ali izruvane« (Bandelj 2009: 375). Tudi pri tej zaznamovanosti pa je čutiti nekatere premike v smer večje mobilnosti po svetu. V številnih literarnih delih gre namreč za opis popotovanj po svetu, ki so večinoma individualna (Sancin, Klemše, Tuta, Carli) in v večini primerov protagonisti zapustijo domači kraj, »ki ga le redko pogrešajo« (Smotlak 2016: 203), je pa res, da se v veliki večini vanj tudi vračajo. Vsi naštetji avtorji namreč trenutno bivajo v tržaški ali goriški pokrajini v Italiji ali pa tik ob meji v Sloveniji in so se v nekaterih primerih v svoj rojstni kraj vrnili po nekajmesečni ali tudi nekajletni odselitvi. Tudi v tem pogledu gre torej poudariti zakoreninjenost avtorjev v domačo zemljo, a obenem tudi željo in težnjo po odkrivanju novih svetov in okolij, iz katerih pa se redno vračajo domov.

Poglavje zase predstavljajo taka dela, ki so aprostorska, ki bi se torej lahko dogajala v domači vasi ali sredi katerega koli metropolitnega mesta ali pa na katerem koli podeželskem griču, take so npr. Pisonove zgodbe v zbirki *Zasilni izhodi* ali pa Bandlerjev roman *Grad in čas*. V takih delih prostorska zaznamovanost ne pride do izraza, pomembnejše so druge silnice, ki ustvarjajo naratološko zgodbo.

6 Zaključek

Ob analizi objavljenih del lahko zaključimo, da se avtorji najmlajše generacije večinoma vračajo k rabi svojega maternega jezika za pisanje literarnih del, a tega ne problematizirajo: raba slovenskega jezika je prevladujoča, jezika pa ne pojmujejo več kot vrednoto, ki jo je treba ohraniti, temveč kot osnovno sredstvo sporazumevanja, v katerega lahko brez težav vstopajo še termini iz drugih jezikovnih okolij, ki pa ne ogrožajo prevladujoče rabe slovenščine. Pri prostorski zaznamovanosti, ki je bila vedno ena od prevladujočih tem Slovencev v Italiji, pa je zaznati po eni strani zasidranost v svoj prostor, ki ga zaznamujeta predvsem obmejno območje, po drugi pa stremljenje k aprostorskim okoljem, pri čemer prostor, v katerega je literarno delo vpeto, ne zaznamuje več protagonistovih dejanj ali vzgibov.

Zaznati je torej zanimive premike pri razvoju književnosti Slovencev v Italiji, ki bi jih bilo treba še dodatno raziskati predvsem z ozirom na sorazmerno visoko število objavljenih del in pišočih avtorjev, ki redno objavljajo literarna dela; še posebej potrebna je poglobljena analiza tistih del, ki prvenstveno ne nastajajo v slovenščini, temveč v italijanščini, in v njih iskati morebitne povezave z deli, napisanimi v slovenščini.

Literatura

- BANDELJ, David, 2000: *Klic iz nadzemlja*. Trst: Mladika.
- BANDELJ, David, 2009: *Rod Lepe Vide*. Ljubljana: Študentska založba.
- BANDELJ, David, 2012: *Odhod*. Trst: Mladika.
- BANDELJ, Vinko, 2018: *Nebo je prazno*. Trst: Mladika.
- CERGOL, Jadranka, 2014: K pojmovanju manjšinske literature. Študija primera literarne produkcije dveh manjšinskih skupnosti. Alenka Žbogar (ur.): *Recepcija slovenske književnosti. Obdobja 33*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 63–70.
- KÖSTLER, Erwin, LEBEN, Andrej, 2017: Dvojezična literarna praksa koroških Slovencev po ukinitvi »Mladja« (1991) in njena pozicija v nadregionalnem prostoru literarne interakcije. *Koroški koledar*: 148–158.
- KOŠUTA, Miran, 2008: *E-mejli: eseji o mejni literaturi*. Maribor: Litera.
- Mladika, 2020: *Seznam kandidatov za prejem nagrade vstajenje 2000–2020*. [Dokument hrani avtorica.]
- NOVAK, Boris A., 2005: *Zveni in pomeni*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- PIRJEVEC, Marija, 2014: *Tržaški književni razgledi*. Trst: Mladika.
- PISON, Igor, 2013: *Zasilni izhodi*. Trst: Mladika.
- PISON, Igor, 2018: Priznati moram. *Mladika* LXII/9. 10.
- PURIČ, Vilma, 2018: Izbira italijanščine v pisanju avtorjev: zatajitev ali odprtost do drugega? *Mladika* LXII/9. 4–14.
- SANCIN, Erik, 2003: *Nekje sredi vročine*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- SMOTLAK, Maja, 2016: *Narodna identiteta v sodobnem slovenskem romanu v Italiji*. Trst: Mladika.
- STURMAN, Primož, 2018: *Gorica je naša*. Maribor: Litera.